

DOI: 10.31866/2410-1176.44.2021.235298

УДК 784.4(477.8):398.8

**УКРАЇНСЬКА
ПІСЕННА СПАДЩИНА:
ЛЕМКІВСЬКІ ПІСНІ
У ФОЛЬКЛОРИСТИЧНИХ
СТУДІЯХ**

Бермес Ірина Лаврентіївна
Доктор мистецтвознавства, професор,
ORCID: 0000-0001-5752-9878,
e-mail: irunabermes@ukr.net,
Дрогобицький державний педагогічний
університет ім. Івана Франка,
вул. І. Франка, 24, Дрогобич, Україна, 82100

Мета статті — окреслити й узагальнити напрацювання українських і зарубіжних учених у царині документування лемківського фольклору як вагової частки української та європейської культурної спадщини. Методи дослідження: системний, аналітичний, метод узагальнення, що в комплексі дали можливість виокремити автентичні записи лемківських пісень, зібраних у фольклорних експедиціях із вуст носіїв традиційної культури у місцях її побутування. Наукова новизна полягає в дослідженні доробку українських і зарубіжних учених у галузі вивчення лемківського фольклору в контексті європейської культурної спадщини. Висновки. Записи лемківських пісень як невіддільної й оригінальної складової української пісенної спадщини було започатковано в 30-х рр. XIX ст. й інтерес до них не згас до сьогодні. Окреслено коло українських і польських фольклористів, етнологів, народознавців, мовознавців, які збирали та вивчали лемківські пісні, зокрема узагальнено напрацювання: Ж. Паулі, Я. Головацького, О. Кольберга, І. Верхратського, Ф. Колесси, В. Гнатюка, О. Торонського, В. Гошовського, С. Грици, М. Мушинки, М. Байко, Р. Кирчіва, Я. Бодака, К. Чаплик і ін. Доведено, що активне звернення етномузикологів до збирання лемківського фольклору, планування та реалізації експедицій, записів мелодій, їхнього аналізу та систематизації, нотного розшифрування пісенних взірців субетносу пояснюється тонкою та проникливою мелодикою, самобутньою метроритмікою лемківських пісень, їхньою «безсумнівною приналежністю до українського матірнього пня...» (Колесса, 1929, с. 55). Наголошено, що пісні лемків розкривають особливості світогляду, побуту цієї етнографічної групи, її нетлінну історичну та художньо-емоційну пам'ять.

Ключові слова: лемківська пісня; записування; Лемківщина; Пряшівщина; збірка

Вступ

До актуальних тем сучасної гуманітарної науки належить вивчення культури лемків — українського субетносу, на чюю долю випали непрості випробування, пов'язані з примусовим виселенням з етнічних батьківських земель у 40-х рр. XX ст. (1944 р. — угода між Тимчасовим урядом Польщі та урядом радянської України про обмін населенням; 1947 р. — акція «Вісла»). Ці трагічні події не тільки розпорозили лемків, збереження їхніх культурних традицій також опинилося під загрозою. Вигнані з рідних теренів, вони фактично опинилися в неприродному етнокультурному середовищі, де культивувати мову і пісню було вкрай важко. Мабуть, саме тому духовна спадщина лемків і нині має ще багато «білих плям», які належить розкрити дослідникам.

Перебуваючи в складі Австро-Угорської імперії, населення Лемківщини мало сприятливі умови для збереження культурної, етнографічної та мовної цілісності. Після її розпаду, відтак польської окупації українських земель (1919, лінія Керзона), лемки потрапили під юрисдикцію Польщі, на історичній території залишилися тільки лемки Словаччини. Пограничне географічне розташування українських етнічних теренів Лемківщини, Надсяння, Підляшшя, Холмщини, сусідство з іншими етносами (польським, словацьким) певною мірою позначилося на культурному житті та різновидах народної творчості. Попри взаємопроникнення деяких елементів інших культур, лемки зуміли зберегти рідну мову (характерну говірку), релігію предків, автохтонну самобутність. Тож самість лемків найбільше виявилася в пісенному пласті, котрий вирізняється неповторним колоритом. У ньому віддзеркалюється віковична прив'язаність та любов до рідної землі, мальовничі гірські ландшафти, народні традиції і звичаї, родина як найважливіша цінність, вкорінення в культурі лемківського субетносу.

Аналіз останніх публікацій. Пісенні традиції лемків — вагомий внесок як до української (передусім у тематично-змістовому, жанровому, художньо-стильовому аспектах), так і європейської та світової культурної спадщини. Збирали і вивчали лемківські пісні чимало вчених, починаючи з XIX ст. аж до сьогодні, зокрема: Ж. Паулі, Я. Головацький, О. Кольберг, І. Верхратський, Ф. Колеса, В. Гнатюк, О. Торонський, В. Гошовський, С. Грица, М. Мушинка, М. Байко, Р. Кирчів, Я. Бодак, К. Чаплик і ін.

Записування лемківських пісень має тривалу історію та свідчить про незгасиму цікавість учених до цього пласта української культури. Хоча тривалий час Лемківщина була культурно занедбаною, представники цього субетносу свято берегли рідний фольклор, з пієтетом ставилися до народної пісні й навіть після примусової депортації з етнічних земель, вельми часто в неприродних для себе умовах, передавали її з вуст в уста, несли пісню в широкий світ. Це й зумовило актуальність зазначеної теми.

Наукова новизна дослідження полягає в окресленні й узагальненні напрацювань українських і зарубіжних учених у царині документування лемківського фольклору як вагової частки української та європейської культурної спадщини.

Мета статті

Мета статті — окреслити й узагальнити напрацювання українських і зарубіжних учених у галузі документування лемківського фольклору як вагової частки української та європейської культурної спадщини.

Виклад матеріалу дослідження

Записи лемківського фольклору започатковано у 30-х рр. XIX ст. Їх здійснив польський етнограф, поет, видавець К.-Й. Туровський на Сяніччині, що опублікував цикл розбійницьких («збойницьких») пісень у додатку до збірки «Pieśni ludu polskiego i ruskiego».

Цікавість до лемківської пісні виявив і польський етнограф Вацлав Залеський. Фольклорні взірці лемківського субетносу наявні в збірнику, виданому 1833 р., під назвою «Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego» з нотами, надрукованими окремим томом під редакцією К. Ліпінського. До нього ввійшло орієнтовно 1500 пісень, серед яких чимало лемківських, зокрема з Надсяння. У передньому слові упорядник наголосив на природі польських і українських народних пісень: «У них об'явився мені правдиво слов'янський дух, якого їм ніхто не заперечить» (Zaleski, 1833, с. 6).

1835 р. український етнограф, мовознавець Й. Лозинський опублікував у Перемишлі працю «Русское весіле», до якої ввійшли взірці цього різновиду обрядового фольклору, записані у Надсянні, зокрема у селах Радохинці, Крапна. Тут розміщено тільки тексти пісень, однак навіть вони вказують на неповторність колориту пісенної культури субетносу. Авторські фольклорні записи складають основну частину тексту «Руского весіля». Понад 200 весільних пісень Й. Лозинський розмістив відповідно до їхнього місця і значення в обряді. На цьому наголошував М. Шашкевич: весільні пісні систематизовані, «автор «всюкою пісню на єя питомім постановив місці» (Шашкевич, 1837, с. 130). І. Франко зазначав, що «Руское весіле» — «перший синтетичний опис обрядів весільних» (Франко, 1981, с. 322).

Польський фольклорист, історик та етнограф Ж. Паулі видав у Львові двотомний збірник пісенних текстів «Pieśni ludu ruskiego w Galicyi» (1839 р. — перший том, 1840 р. — другий), де було вміщено лемківський обрядовий фольклор, як-от колядки та весільні пісні. Втім, етномузикологи твердять, що дослідник скористався фольклорними записами членів гуртка «Руська трійця», якнайбільше Я. Головацького, оскільки підтримував дружні стосунки з ними й мав доступ до їхніх матеріалів.

«Піонером фольклористичної роботи на території Галицької Лемківщини» (за Р. Кирчівим) був священник І. Бірецький. Він збирав народні пісні на теренах Сяніччини, у селах Дошно, Кальниця, Кам'янка, Ліщевате, Ославиця, Радошичі, Суковате та ін. У збирацькому доробку подвижника є записи обрядового та необрядового пісенного фольклору лемківського краю. Записані І. Бірецьким колядки, великодні пісні («райцювання»), хрестинні, ліричні, «шалалайки» (понад 100), народні балади українсько-польського етнічного пограниччя мають велику наукову цінність.

Записував лемківські пісні й О. Торонський — український письменник, народознавець, педагог, автор першої наукової розвідки про субетнос, який зараховував до українського народу. Частина з них увійшла до історичної праці «Русини-лемки», що побачила світ 1860 р. (тільки тексти пісень, головню весільних (13 взірців) — І. Б.), ще інша — до збірника Я. Головацького «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» (1878).

Орієнтовно 40 текстів весільних пісень умістив священник В. Хиляк у праці «Весільні звичаї у лемків» (1871). Серед восьми розділів особливе місце займає «Весілля», три елементи якого (Весіле, Чепчини, Придани) розцвічуються запропонованими автором окремими піснями цього самобутнього лемківського обрядодійства. Я. Бодак припускає, що записані вони в с. Бортне та прилеглих поселеннях Горлицького повіту, де В. Хиляк понад 20 років служив на парафії.

У 1878 р. вийшла друком фундаментальна збірка українського лінгвіста, етнографа, фольклориста Я. Головацького «Народные песни Галицкой и Угорской Руси». Збирав, записував, опрацьовував пісні «із уст світу в різних сторонах Галицької Русі» (Савченко, 1930, с. 125) фольклорист майже сорок років. Чотиритомник побачив світ завдяки старанням знавця української народної поезії О. Бодяньського. Чільне місце серед багатого фольклорного матеріалу посів лемківський фольклор, зокрема з Пряшівщини, Закарпаття, зібрань О. Торонського та І. Бірецького. На думку Т. Саварин, збірник Я. Головацького «був найвизначнішою в XIX столітті публікацією різножанрового пісенного матеріалу з Лемківщини» (Саварин, 2011, с. 193).

Автентичні пісенні взірці лемків були зафіксовані видатним польським фольклористом, етнографом О. Кольбергом у 1883–1885 рр. у Східній Лемківщині. Це понад тисяча пісень, із яких 50% викладено з мелодіями. Тритомник «*Sapockie – Krosnienskie*» був підготовлений до друку вже після смерті О. Кольберга. Покликаючись на автора передмови Т. Скуліну, це видання належить до тих, «у яких власні матеріали, зібрані на території самим автором, мають рішучу перевагу над почерпнутими з опосередкованих джерел» (Kolberg, 1974, с. 16). Це одна з найповніших публікацій календарних (Різдво, Зелені свята, жнива тощо) і родинних (весілля, хрестини, похорон) обрядів лемківського субетносу.

Фольклор лемків досліджував український етнограф, фольклорист, мовознавець В. Гнатюк, якого М. Мушинка позиціює «справжнім піонером збирання і дослідження народної творчості українців Пряшівщини» (Мушинка, 1968, с. 79). Результатом його кропіткої праці став шеститомник «Етнографічні матеріали з Угорської Русі» (1898–1912), до перших трьох томів якої ввійшло 140 текстів пісень с. Орябина, зафіксованих ученим у 1896, 1899 рр. на теренах північно-східної Словаччини. Про ретельність записів ученого свідчить той факт, що до кожного взірця подано паспортизацію.

У 1900–1901 рр. на Лемківщині побував О. Роздольський. Йому вдалося завчити напам'ять приблизно 20 пісень, покликаючись на І. Довгалюк, від респондентів із сіл в опорних населених пунктах і «селах-сателітах»: «базове село Більцарева з “селоми-сателітами” Берест і Поляни (Новий Санч), другий — базове Злоцьке з “сателітом” Кремпах, третій — база Поляни (Кросно) з “сателітом” Крампна» (Довгалюк, 2000, с. 75).

Український вчений І. Верхратський у своєму трактаті «Про говір галицьких лемків» (1902) умістив і пісенні взірці. Хоча основну частину складають оповідання, загадки, приказки, прислів'я, у піснях так само віддзеркалено особливості мовно-діалектних рис лемків, їхню колоритність та багату художню образність.

Усе ж перші ґрунтовні наукові студії лемківського фольклору належать етномузикологові Ф. Колессі. 1911 р. вчений зацікавився піснями Пряшівського краю, зокрема здійснив їхні записи у селах Цигелка і Тварожець Бардіївського повіту. Йому вдалося зафіксувати та розшифрувати 55 пісень із мелодіями, головню ліричних, які ввійшли до збірника «Народні пісні з Південного Підкарпаття. Тексти й мелодії із вступною розвідкою» (Ужгород, 1923) (Мушинка, 1968, с. 83). Вчений акцентував, що українські народні пісні південного Підкарпаття «по своїм мелодичним і ритмічним признакам найближчі до пісень галицьких лемків» (Колесса, 1929, с. 21).

Для запису народних мелодій Лемківщини — цієї маргінальної української території — вчений здійснив три експедиції в села Сяноцького, Горлицького, Грибівського, Новосандецького повітів. І. Довгалюк наголошує, що «три лемківські експедиції було сплановано так, що Ф. Колесса поступово, своєрідними смугами — з півночі на південь, ... дослідив територію центральної та західно-північної Лемківщини, фактично прозондувавши її до польсько-словацького кордону» (Довгалюк, 2000, с. 155). Підсумком цих подорожей став збірник «Народні пісні з галицької Лемківщини. Тексти й мелодії», що побачив світ 1929 р. У передмові Ф. Колесса зазначав: «Величезне багатство пісень у тих сторонах засвідчує та обставина, що вибравшись на два дні в гори, записав я у Яслиській Волі Нижній 27 пісень, а в Шклярах протягом 5–6 годин 65 пісень...; незвичайна живучість народньої поезії виявилася особливо в Пантні, де я зібрав того літа 134 пісні» (Колесса, 1929, с. 5). Та найбільше записів здійснив етномузиколог у трьох лемківських селах — Усте Руське, Ганчова, Висова. Записавши, вивчивши та проаналізувавши понад 300 пісень, вчений зробив висновок про те, що «пісенна творчість лемків, у своїх давніших верствах і типових формах тісно зв'язана з українською народньою поезією, виявляє

безсумнівну приналежність до українського матірнього пня» (Колесса, 2011, с. 288). Серед розмаїтих обрядових пісень лемків особливе місце Ф. Колесса відвів весільним, які «є неподібними ні на польські, ні на словацькі, а є загальноукраїнськими з певними локальними особливостями» (Колесса, 1929, с. 194).

1938 р. Ф. Колесса підготував до друку ще одну фольклорну збірку «Народні пісні з Підкарпатської Русі», матеріали для якої були зібрані на Закарпатті. Вміщені у збірнику пісні цієї місцевості (колядки, весільні) яскраво відтворюють лемківський модус мислення.

Автентичний фольклор Пряшівщини записував український мовознавець, етнограф І. Панькевич. Занотовані в 1929, 1935 рр. унікальні взірці пісенного фольклору збережені на грамофонних платівках (всього 27). Їх опрацював і уклав М. Мушинка в праці «Голоси предків: звукові записи фольклору Закарпаття з архіву Івана Панькевича», що побачила світ у Пряшівському центрі антропологічних досліджень 2002 р. Компакт-диск, який доповнює видання, вміщує 98 пісенних зразків і 11 мелодій, які виконуються на різних музичних інструментах.

1936 р. побачив світ «Лемківський співанник» (два випуски) Д. Качора — шкільного вчителя із с. Бодаки Горлицького повіту. У другому випуску вміщено весільні пісні, які автор записав у селах Бодаки, Боднарка, Бортне, Вапенне, Пригонина, Пстружне та ін. 123 взірці лемківського весільного обряду репрезентують родинне життя субетносу зі збереженням його найдавніших пісенних артефактів.

Збірка «Українські народні пісні з Лемківщини» вийшла друком у видавництві «Музична Україна» 1972 р. До неї ввійшли пісні, зібрані лемком за походженням і лікарем за фахом О. Гижею. Вона містить 312 мелодій із текстами, записаних від 32 носіїв у 12 селах Лемківщини. М. Мушинка зазначає, що «записи були зроблені дуже старанно, зі збереженням діалектних особливостей та мелодійних нюансів» (Мушинка, 2002, с. 9).

У передмові до цієї збірки С. Грица виокремила такі характерні для лемківських народних пісень риси: «речитативні типи мелодій без внутрішньокладових розспівів, а ритмічна інерція тут долається вишуканими засобами ритмо-акцентованої перемінності — словесної та музично-інтонаційної; особлива пружність ритміки, що йде, очевидно, від переваги інструментально-танцювальної суті лемківського фольклору, з частим використанням різних форм так званого *оберненого пунктиру*, тобто синкопи; їх *маломовність*, переважно двовірші з повторенням другої строфи, де в різних видозмінах (ритмічне розширення чи звуження) немовби продовжується її рух у часі» (Козаренко, 2002, с. 6). С. Грица вирізняє також «розмаїття інтонаційного обсягу мелодій — від архаїчних вузькооб'ємних поспівок з перемінною секундою, терцією, квартою до широких розгорнутих мелодій з октавними, секстовими і септимовими кроками та модуляціями» (там само). Натомість О. Козаренко звертає увагу на подибувану «у лемківській пісні мажоро-мінорну перемінність, як і варіаційність шаблів ладу, що надає особливої чарівності її ладовій організації, дозволяє уникнути одномірності, що врешті психологізує образність. Вчений увиразнює в лемківських піснях виняткову глибину «ліричних почуттів, незмірний сум, ба, навіть трагізм найпопулярніших лемківських пісень...» (Козаренко, 2002, с. 7).

1958 року в словацькому видавництві художньої літератури в упорядкуванні Ю. Костюка побачив світ збірник «Українські народні пісні Пряшівського краю». Ця збірка — результат праці наукової етнографічно-фольклористичної експедиції в українські села Східної Словаччини. 263 мелодії з текстами пісень записали Ю. Костюк, О. Сухий, А. Подгасцький, Ю. Цимбора, М. Голечек. Це обрядові (колядки, весільні, хрестильні), історичні, родинно-побутові, жартівливі, танцювальні та інші пісні. У поетичному тексті подибуємо лемківську говірку, у музичному — характерні риси лемківських пісень (синкопований ритм, поліметрію, високий IV шабелі у мажорі, мелізми, домінування простого дводольного метру тощо).

1963 року словацьке педагогічне товариство в Пряшеві підготувало до друку збірку «Українські народні пісні Східної Словаччини». У передмові Ю. Цимбора зазначав: «У народних піснях нашого діалекту мажорних мелодій більш як половина...» (1963, с. 7). Вони «належать до групи гомофонічної музики. ...З метричного боку переважна частина пісень побудована на парних тактах... і лише мала частина на непарних тактах. Досить багато мелодій побудовано на мішаних тактах, які не перешкоджають гладкому ритму з правильним наголосом живої мови. У багатьох піснях спостерігаємо розширення силабічних груп приставками без значення: гей, ей, го-я, ея гой, ея го-я, в, та, які часто доповнюють ритмічну схему та спричиняють дроблення ритму. Улюблене є також синкопування в середині й у закінченнях ритмічних рядків і чардашові ритми» (Цимбора, 1963, с. 7). Тут розміщено коліскові, обрядові, танцювальні, жартівливі, соціально-побутові та інші пісні (всього 513 мелодій), записи яких упродовж 1952–1959 рр. здійснили Ю. Цимбора, С. Вашко, А. Каршко, Ю. Костюк, А. Подгасцький.

Том третій «Українських народних пісень Східної Словаччини» (упорядник А. Дулеба) було видано 1977 р. У передмові укладач акцентує, що лемки ніколи не забували «свій рідний край, (...), свої гори та студенки зі свіжою водою...» (Дулеба, 1977, с. 4). До збірника ввійшло понад 400 пісень, зібраних у Свидницькому, Гуменському, Воронівському, Старолюбівнянському та Бардіївському округах Східної Словаччини впродовж 20 років. Компендіум пісенних взірців укладено у три жанрово-тематичні групи: епічні, обрядові, ліричні. А. Дулеба виокремлює такі риси лемківських пісень: «Темп виконання... переважно жвавий. ... За ритмом і структурою мелодійний матеріал чіткий, часто з рисами танцювальності» (Дулеба, 1977, с. 5).

У 1976 році М. Байко опублікувала збірник під назвою «Стелися, барвінку». До нього ввійшло 96 лемківських народних пісень, записаних від її матері, лемкині Магдаліни Байко в селах Яблониця та Босько.

1967 р. було надруковано «Лемківські співанки» М. Соболевського. Уродженець с. Костарівці на Сянїччині, який понад 20 років служив священником у с. Устя Руське Горлицького повіту, М. Соболевський з молодих років записував рідні для нього пісні. 150 пісень, більша частина яких занотована в Усті Руській, вміщено у збірнику. Широкий тематичний пласт охоплює родинно-побутові, обрядові (щедрівки, весільні), жартівливі, пісні-балади, емігрантські та вояцькі. Попри те, що кожна жанрово-тематична група представлена нерівно, але в «них приваблює особлива безпосередність вираження почуттів і цнотливість — риси, що йдуть від тісного єднання з природою» (Грица & Яценко, 1967, с. 5).

1968 р. у Москві вийшов збірник В. Гошовського «Украинские песни Закарпатья» (перевидана українською мовою 2005 р., переклад із російської здійснили Р. Мисько-Пасічник і В. Пасічник), у якому представлені лемківські народні пісні, зокрема речитативно-імпровізаційного плану — ладканки-пісні свашок, невіддільні складові весільного обряду, записані автором від представників субетносу Закарпаття, східної Словаччини у місцях їхнього компактного проживання.

«Українські народні пісні з Лемківщини» О. Гижи з'явилися друком у 1972 р. Це обрядові, побутові, жартівливі, балади, пісні про кохання (всього 312 мелодій). Уродженець с. Висова Горлицького повіту, О. Гижа записував пісні не тільки в рідному селі, а і ближніх — Лосе, Бліхнарці. «Записи були зроблені дуже старанно, зі збереженням діалектних особливостей та мелодійних нюансів. В коментарях до кожної пісні було наведено точну паспортизацію» (Мушинка, 2002, с. 9).

У передмові С. Грица виокремила такі риси лемківської пісні: «речитативні типи мелодій без внутрішньокладових розспівів, а ритмічна інерція... долається вишуканими засобами ритмо-акцентної перемінності — словесної та музично-інтонаційної; особлива пружність ритміки, що йде, очевидно, від переваги інструментально-танцювальної суті лемківського фольклору, з частим використанням різних форм так званого оберненого пунктиру, тобто синкопи» (Козаренко, 2002, с. 6). О. Козаренко наголошує на тому, що «часто подибувана у лемківській пісні мажоро-мінорна перемінність, як і варіаційність щаблів ладу, що надає особливій чарівності її ладовій організації, дозволяє уникнути одномірності, що врешті психологізує образність» (там само).

2004 р. у Рівному вийшла друком збірка «Лемківські пісні у записах Ярослава Полянського» (упорядник М. Борейко). До неї ввійшли понад 100 пісенних взірців різних жанрів: родинно-побутові, весільні, пісні про кохання, рекрутські та колядки (з 7 колядок — одна оригінальна, дві — гармонізовані Я. Полянським). У передмові П. Давидюк зазначив: «Полянському вдалося уміло відтворити і передати всі тонкощі лемківської пісенної культури, зберегти найпотаємніші відтінки народного співу» (Борейко, 2004, с. 8).

«Антологія лемківської пісні» М. Байко побачила світ 2005 р. Це видання упорядниці вважає «справою всього свого життя». Вражає обсяг пісенного матеріалу (понад 900 взірців), ретельність його добору, адже тут містяться рідкісні, малознані лемківські пісні. «Особливий акцент “Антології лемківської пісні” надає те, що упорядниці є видатною виконавицею, що понад п'ятдесят років пропагує лемківську пісню зі сцени. Очевидно, багато що із відібраного Марією Байко несе на собі печать її власного смаку. Та ця вибірковість є сильною стороною, адже в своїй основі має справжнє артистичне відчуття співачкою природи пісенного матеріалу, його мистецьких якостей» (Байко, 2005, с. 3).

Багатобарвна палітра народної творчості лемків представлена у збірці «Нові записи лемківських пісень», упорядкованої К. Чаплик у 2008 р. Серед 350 зразків музичного та словесного фольклору лемків 50 — транскрипції народних пісень субетносу. До цього зібрання ввійшли матеріали, записані авторкою у Західній Україні, зокрема в Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській областях, у тих населених пунктах, де щільно проживають представники цієї етнографічної групи. Тут розміщено відомості про співаків — носіїв лемківського фольклору з Горлівського, Кроснянського, Новосанчівсько-

го повітів, автохтонів із сіл Зарічеве, Порошково, Тур'я Бистра Перечинського району на Закарпатті; словник діалектів. У збірнику представлено родинно-побутові, соціально-побутові, жартівливі, низка обрядових пісень (щоправда, останні представлені досить скупо), балади, вояцькі, сороміцькі, духовні пісні, новотвори.

Вагомий внесок у дослідження лемківської пісні вніс Я. Бодак — уродженець с. Вапенне Горлівського повіту. Ще навчаючись у Львівській консерваторії ім. М. Лисенка, зацікавився музичним фольклором субетносу, результатом чого стала дипломна робота «Лемківське весілля на Горличчині», що була відзначена Першою премією та золотою медаллю на всесоюзному конкурсі студентських наукових робіт. Упродовж життя Я. Бодак збирав близькі його серцю пісні, вивчав обрядову культуру, традиції лемків. Кропітка, багаторічна праця позначилася на надрукованому у 2011 р. збірнику «Лемківщина моя мила... Пісні Анни Драган з галицької Лемківщини». До нього увійшло 660 пісень різних жанрів, які впродовж 7 років (1969–1976) записував Я. Бодак від народної співачки, берегині лемківської пісні А. Драган. У передмові автор зазначив: «Уперше в українській фольклористиці тут подано повний запис лемківського народного весілля з описом весільних традицій, звичаїв, обрядів, промовами старшого свата на зальотах (сватанні) і маршалка (старости) на весіллі, діалогами між учасниками весілля, весільними піснями з нотами» (Бодак, 2011, с. 2).

Висновки

Активне зацікавлення лемківськими піснями, започатковане у 30-х рр. XIX ст., має своє пояснення: під впливом національно-культурного відродження, патріотичного піднесення, які переживала Галичина, і спротиву проти полонізації українців, пробуджується цікавість автохтонів до історії, культурної спадщини, звичаїв і традицій, одночасно й до запису фольклорного матеріалу, причому різних українських маргінальних територій, зокрема й на Лемківщині. Це природно, бо лемківські пісні виразно випромінюють музичне обдарування її носіїв. Їх увиразнює напрочуд тонка та прониклива мелодика, якнайбільше — самотуня метроритміка. Вони характеризуються «локально-специфічним особливостями поетичного та музичного стилю» (Грица, 1969, с. 22), водночас виявляють «безсумнівну приналежність до українського матірнього пня й нерозривну спільність з іншими українськими діалектами музичними» (Колесса, 1929, с. 56). Тобто лемківські пісні є невіддільною й оригінальною складовою української пісенної спадщини. Дбайливе ставлення представників лемківського субетносу до пісні, генетичний зв'язок із якою передається від покоління до покоління, сприяло його самоідентифікації, збереженню самотунних традицій, зокрема говірки, народної ноші, пісні. Саме кропітка робота етномузикологів із записування лемківських пісень засвідчила їхню життєдайність, неповторність, дала змогу зафіксувати багатоманіття пісенних мелодій різних жанрів як джерела характерних інтонаційних, ладотональних і метроритмічних особливостей, які розкривають особливості світогляду, побуту етнографічної групи, її непохитну історичну та художньо-емоційну пам'ять.

Список використаних джерел

- Байко, М. (Упоряд.). (2005). *Антологія лемківської пісні*. Афіша.
- Бодак, Я. (2011). *Лемківщина моя мила... Пісні Анни Драган з Галицької Лемківщини*. Український рейтинг.
- Борейко, М. (Упоряд.). (2004). *Лемківські пісні у записах Ярослава Полянського*. Волинські обереги.
- Грица, С. (1969). Фольклористична діяльність Ф. М. Колесси. В Ф. М. Колесса, *Мелодії українських народних дум* (с. 5-30). Наукова думка.
- Грица, С., & Ященко, Л. (1967). *Лемківські народні пісні*. В М. Соболевський (Упоряд.), *Лемківські співанки* (с. 5-9). Музична Україна.
- Довгалюк, І. (2000). *Осип Роздольський. Музично-етнографічний доробок*. ТеРус.
- Дулеба, А. (Упоряд.). (1977). *Українські народні пісні Східної Словаччини* (Кн. 3). Словацьке педагогічне видавництво.
- Козаренко, О. (2002). *Вартовий лемківської пісні. Орест Гижя та його збірка «Українські народні пісні з Лемківщини»*. В О. Гижя (Упоряд.) & С. Грица (Ред.), *Українські народні пісні з Лемківщини* (с. 5-8). Горлиці.
- Колесса, Ф. (2011). Карпатський цикл народних пісень (спільних українцям, словакам, чехам і полякам). *Вісник Львівського університету. Серія Мистецтвознавство*, 10, 286-302.
- Колесса, Ф. (Упоряд.). (1929). Народні пісні з Галицької Лемківщини. Тексти й мелодії. В *Етнографічний збірник* (Т. 39-40). З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка.

- Мушинка, М. (1968). Фольклор Пряшівщини в працях українських та російських вчених і сучасний стан його дослідження. *Слов'янське літературознавство і фольклористика*, 4, 72-89.
- Мушинка, М. (2002). Свіжий струмінь пісенного багатства лемків. В'язка спогадів про Ореста Гижу. В О. Гижа (Упоряд.) & С. Грица (Ред.), *Українські народні пісні з Лемківщини* (с. 9-14). Горлиці.
- Саварин, Т. (2011). Найвизначніші дослідники лемківського весільного фольклору кінця XIX – початку XX століття. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 60, 192-196.
- Савченко, Ф. (Ред.). (1930). Листування Я. Головацького з О. Бодяньським (1843-1876 pp.). В М. Грушевський (Ред.), *За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття* (Кн. 5, с. 121-169). Державне видавництво України.
- Франко, І. (1981). *Зібрання творів у 50 томах (Т. 29: Літературно-критичні праці (1893–1895))*. Наукова думка.
- Цимбора, Ю. (Упоряд.). (1963). *Українські народні пісні Східної Словаччини* (Кн. 2). Словацьке педагогічне видавництво.
- Шашкевич, М. (1837). Мисль о Руськім весіле описаним через Лозинського. В *Русалка Дністровая* (с. 130-133). Письмом Королівського Всеучилища Пештанського.
- Kolberg, O. (1974). *Dziela wszystkie* (Т. 49). Polskie wydawnictwo muzyczne; Ludowa spółdzielnia wydawnicza.
- Zaleski, W. M. (Komp.). (1833). *Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego z muzyką instrumentowaną przez Karola Lipińskiego*. Fr. Piller.

References

- Baiko, M. (Comp.). (2005). *Antolohiia Lemkivskoi Pisi [Anthology of Lemko Song]*. Afisha [in Ukrainian].
- Bodak, Ya. (2011). *Lemkivshchyno Moia Myla... Pisi Anny Dragan z Halytskoi Lemkivshchyny [Lemkivshchyna My Dear... Songs of Anna Dragan from Halytska Lemkivshchyna]*. Ukrainkyi reitynh [in Ukrainian].
- Boreiko, M. (Comp.). (2004). *Lemkivski Pisi u Zapysakh Yaroslava Polianskoho [Lemko Songs in the Recordings of Yaroslav Polyanskiy]*. Volynski oberehy [in Ukrainian].
- Dovhaliuk, I. (2000). *Osyp Rozdolskyi. Muzychno-Etnohrafichnyi Dorobok [Osyp Rozdolskyi. Musical and Ethnographic Works]*. TeRus [in Ukrainian].
- Duleba, A. (Comp.). (1977). *Ukrainski Narodni Pisi Skhidnoi Slovacshchyny [Ukrainian Folk Songs of Eastern Slovakia]* (Vol. 3). Slovatske pedahohichne vydavnytstvo [in Ukrainian].
- Franko, I. (1981). *Zibrannia Tvoriv u 50 Tomakh (T. 29: Literaturno-Krytychni Pratsi (1893–1895)) [Collection of Works in 50 Volumes (Vol. 29: Literary-Critical Works (1893–1895))]*. Naukova dumka [in Ukrainian].
- Hrytsa, S. (1969). Folklorystychna Diialnist F. M. Kolessy [Folklore Activity of F. M. Kolessa]. In F. M. Kolessa, *Melodii Ukrainskykh Narodnykh Dum [Melodies of Ukrainian Folk Dumas]* (pp. 5-30). Naukova dumka [in Ukrainian].
- Hrytsa, S., & Yashchenko, L. (1967). Lemkivski Narodni Pisi [Lemko Folk Songs]. In M. Sobolevskiy (Comp.), *Lemkivski Spivanky [Lemko Songs]* (pp. 5-9). Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
- Kolberg, O. (1974). *Dziela Wszystkie [All Works]* (Vol. 49). Polskie wydawnictwo muzyczne; Ludowa spółdzielnia wydawnicza [in Polish].
- Kolessa, F. (2011). Karpatskyi Tsykl Narodnikh Pisen (Spilnykh Ukrainciam, Slovakam, Chekham i Poliakam) [Carpathian Cycle of Folk Songs (Common to Ukrainians, Slovaks, Czechs and Poles)]. *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Seriiia Mystetstvoznavstvo [Visnyk of the Lviv University. Series Art Studies]*, 10, 286-302 [in Ukrainian].
- Kolessa, F. (Comp.). (1929). Narodni pisi z Halytskoi Lemkivshchyny. Teksty y Melodii [Folk Songs from the Galician Lemko Region. Lyrics and Melodies]. In *Etnohrafichnyi Zbirnyk [Ethnographic Collection]* (Vol. 39-40). Z drukarni Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka [in Ukrainian].
- Kozarenko, O. (2002). Vartovy Lemkivskoi Pisi. Orest Hyzha ta Yoho Zbirka "Ukrainski Narodni Pisi z Lemkivshchyny" [Guard of the Lemko Song. Orest Hyzha and His Collection "Ukrainian Folk Songs from Lemkivshchyna"]. In O. Hyzha (Comp.) & S. Hrytsa (Ed.), *Ukrainski Narodni Pisi z Lemkivshchyny [Ukrainian Folk Songs from Lemkivshchyna]* (pp. 5-8). Gorlice [in Ukrainian].
- Mushynka, M. (1968). Folklor Priashivshchyny v Pratsiakh Ukrainskykh ta Rosiiskykh Vchenykh i Suchasnyi Stan Yoho Doslidzhennia [Folklore of Presov Region in the Works of Ukrainian and Russian Scientists and the Current State of Its Research]. *Slovianske Literaturoznavstvo i Folklorystyka [Slavic Literary Studies and Folklore]*, 4, 72-89 [in Ukrainian].
- Mushynka, M. (2002). Svizhyi Strumin Pisennoho Bahatstva Lemkiv. Viazka Spohadiv pro Oresta Hyzhu [A Fresh Stream of Lemko's Richness of Song. A Bunch of Memories of Orest Hyzha]. In O. Hyzha (Comp.) & S. Hrytsa (Ed.), *Ukrainski Narodni Pisi z Lemkivshchyny [Ukrainian Folk Songs from Lemkivshchyna]* (pp. 9-14). Gorlice [in Ukrainian].
- Savaryn, T. (2011). Naivyznachnishi Doslidnyky Lemkivskoho Vesilnoho Folkloru Kintsia XIX – Pochatku XX Stolittia [The Most Prominent Researchers of Lemko Wedding Folklore of the Late 19th – Early 20th centuries]. *Visnyk*

- Zhytomyrskoho Derzhavnoho Universytetu imeni Ivana Franka [Zhytomyr Ivan Franko State University Journal]*, 60, 192-196 [in Ukrainian].
- Savchenko, F. (Ed.). (1930). *Lystuvannia Ya. Holovatskoho z O. Bodianskym (1843-1876 rr.) [Correspondence of Ya. Holovatskyi with O. Bodyanskyi (1843-1876)]*. In M. Hrushevskiy (Ed.), *Za Sto Lit. Materiialy z Hromadskoho i Literaturnoho Zhyttia Ukrainy XIX i Pochatky XX Stolittia [For a Hundred Years. Materials on the Public and Literary Life of Ukraine in the XIX and Early XX Centuries]* (Vol. 5, pp. 121-169). Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy [in Ukrainian].
- Shashkevych, M. (1837). *Mysl o Ruskim Vesilie Opysanym cherez Lozynskoho [The Idea of a Russian Wedding Described through Lozynskyi]*. In *Rusalka Dnistrovaia* (pp. 130-133). Pysmom Korolivskoho Vseuchylyshcha Peshtanskoho [in Ukrainian].
- Tsymbora, Yu. (Comp.). (1963). *Ukrainski Narodni Pisni Skhidnoi Slovachchyny [Ukrainian Folk Songs of Eastern Slovakia]* (Vol. 2). Slovatske pedahohichne vydavnytstvo [in Ukrainian].
- Zaleski, W. M. (Comp.). (1833). *Pieśni Polskie i Ruskie Ludu Galicyjskiego z Muzyką Instrumentowaną przez Karola Lipińskiego [Polish and Russian Songs of the Galician People with Music Instrumented by Karol Lipiński]*. Fr. Piller [in Polish].

Стаття надійшла до редакції: 27.01.2021

**УКРАИНСКОЕ
ПЕСЕННОЕ НАСЛЕДИЕ:
ЛЕМКОВСКИЕ ПЕСНИ
В ФОЛЬКЛОРИСТИЧЕСКИХ
СТУДИЯХ**

Бермес Ирина Лаврентьевна
Доктор искусствоведения, профессор,
Дрогобычский государственный педагогический
университет имени Ивана Франко,
Дрогобыч, Украина

Цель статьи — определить и обобщить наработки украинских и зарубежных ученых в области документирования лемковского фольклора как важной части украинского и европейского культурного наследия. Методы исследования: системный, аналитический, метод обобщения, что в комплексе дали возможность выделить аутентичные записи лемковских песен, собранных в фольклорных экспедициях из уст носителей традиционной культуры в местах ее бытования. Научная новизна заключается в исследовании наработок украинских и зарубежных учёных в области документирования лемковского фольклора в контексте европейского культурного наследия. Выводы. Записи лемковских песен как неотъемлемой и оригинальной составляющей украинского песенного наследия были начаты в 30-х гг. XIX в. и интерес к ним не угас до сих пор. Очерчен круг украинских и польских фольклористов, этнологов, народоведов, языковедов, которые собирали и изучали лемковские песни, в частности обобщены наработки: Ж. Паули, Я. Головацкого, А. Кольберга, И. Верхратского, Ф. Колессы, В. Гнатюка, А. Торонського, В. Гошовского, С. Грицы, М. Мушинки, М. Байко, Р. Кирчива, Я. Бодака, К. Чаплик и др.

Доказано, что активное обращение этномузкологов к сбору лемковского фольклора, планирования и реализации экспедиций, записей мелодий, их анализа и систематизации, нотного расшифровывания песенных образцов субэтноса объясняется на удивление тонкой и пронизательной мелодикой, самобытной метrorитмикой лемковских песен, их «несомненной принадлежностью к украинскому материнскому пню...» (Ф. Колесса). Отмечено, что песни лемков раскрывают особенности мировоззрения, быта этой этнографической группы, ее нетленную историческую и художественно-эмоциональную память.

Ключевые слова: лемковская песня; записывание; Лемковщина; Пряшевщина; сборник

**SONG HERITAGE
OF UKRAINE: LEMKO SONGS
IN FOLKLORIC STUDIOS**

Iryna Bermes
PhD hab. in Arts, Professor of Methodology of Music
Education and Conducting,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogic University,
Drohobych, Ukraine

The purpose of the article is to outline and summarize the best practices of Ukrainian and foreign scholars in the record creation of Lemko folklore as a crucial part of Ukrainian and European cultural heritage. Research methodology applies

systematic and analytical approaches and method of generalization. Altogether, it allows for distinguishing authentic recordings of Lemko songs collected in folklore expeditions from traditional cultural sites. The scientific novelty lies in the study of the Ukrainian and foreign scholars' best practices in studying Lemko folklore in the context of European cultural heritage. Conclusions. In the 1930s, Lemko songs' recording as an inseparable and original component of the Ukrainian song heritage was launched, and interest in them has not faded up to this day. We drew a list of Ukrainian and Polish folklorists, ethnologists, ethnographers, linguists who collected and studied Lemko songs is outlined, in particular the work of J. Pauli, Ya. Holovatskyi, O. Kolberg, I. Verkhtsky, F. Kolessa, V. Hnatiuk, O. Toronsky, V. Hoshovskyi, S. Hrytsa, M. Mushynka, M. Baiko, R. Kyrychiv, Ya. Bodak, K. Chaplyk, and others.

It is proved that the active appeal of ethnomusicologists to the Lemko folklore gathering, planning and going on the expeditions, recording melodies, their analysis and systematization, musical decoding of song samples of subethnos is explained by subtle and penetrating melodies, their "undoubted affiliation to the Ukrainian parental background..." (F. Kolessa, 1929, p. 55). The article emphasized that the Lemko songs reveal the peculiarities of the worldview, life of this ethnographic group, its incorruptible historical and artistic-emotional memory.

Keywords: Lemko song; recording; Lemkonvyna; Prešov region; collection